

Kunstikursuse 1. osa: Noore kunstniku julgusest

Eero Epner
20. märts 2014

Herbert Lukk „Tänav, plangud ja majad”, 1918

Kadriorus Mikkelis muuseumis on septembri alguseni avatud näitus „Kuldaja värvid. Eesti klassikaline maalikunst Enn Kunila kolleksioonist”. Kaheteistkümnel järjestikusel neljapäeval tutvustab Eesti Päevaleht ühe näitusel olevat maali autorit ja tema teost.

„Seekordne meie vasturünnak tõi aga raske kaotuse kaasa. Parajasti täies rünnakuhoos punastele peale kihutades langeb kokku leitnant Lukk. Tubli sõjaseltsilise langemine hetkeks tungis masendavana rindu ja oli pidurdamas rünnakuhoogu. Siis aga võttis võimust kättemaksuiha ja uue hooga ründasime punaseid. Langenu laip asetati reele ja saadeti lahingumõllu eest ära.”

See Vabadussõja Ajaloo Komitee dokumentide seas säilitatav paber on üks väheseid kirjalikke meenutusi Herbert Lukist, kes oli hukkudes kõigest 26-aastane. Tema elulugu mahub ühele A4 lehele ja seda säilitatakse Luki ohvitseritoimiku vahel.

Seda ta esmajoones oligi: elukutseline sõjaväelane, lipnik ja kuulipildurite ülem, kes oli teeninud esmalt Vene sõjaväes, kuid 1918. aasta märtsis revolutsioonituulte keerises teenistusest vabastatud. Lukk tuli Tallinna ja oli kuni novembrini kunstnik kunstniku õigustes. Selle kaheksa kuu jooksul valmis ka kõnealune maal – koloriidilt küll jõuline, ergas, kuid

vormilt lakooniline, peaaegu konstruktiivne. Siin pole märkigi kindla peale minevast magususest ja sentimentidest, millesse paljud eksisid.

Aasta Starkopfi ja Janseniga

Võrdlused on nõrkade pärusmaa, kuid ometi torkab käesolev maal „Tänav, plangud ja majad” kogu kahe esimese kümnendi kunstikontekstis silma. Juba motiiv on üllatav – jahe ja ilma igasuguse sentimentita vaade, mille rakurss on ootamatu. Maali jaotamine üksteisest lahutatud puhaste värvidega pindadeks on aga kontseptuaalne võte, mis ei pürgi unikaalse pintslikirja, koloriidi sulandamiste jms poole.

Huvitaval kombel oli Luki töid olnud näitustel juba siis, kui ta viibis sõjaväes. Kus ja kuidas ta maalits? Kuidas teosed näitustele jõudsid? Igatahes äratasid tema tööd tähelepanu. „Tegemist on kena andeavaldusega,” kirjutatakse ühes arvustuses. „Tema teos valmib juhuslikult, tegija otsib teadvusetult, teeb ja vaatab, mis saab, aga andi on sel noorel,” märgitakse teisel.

Pole ka imestada. Too A4 ütleb, et Lukk oli kunsti juurde jõudnud juba noorukina. Tema isa oli endale abiliseks kutsunud noore kunstniku, kellegi Anton Starkopfi. Kuid Starkopf ei tulnud üksi. Ta kutsus endaga kaasa kehva tervise all kannatanud August Jansen, maalikunstniku, kellega oli tutvunud Peterburis õppides. Jansen võttis akadeemilise puhkuse ja tuli.

Tolle aja kontekstis ei kõla ootamatult teade, et kontvõõras Jansen saabus ühel hilissügisel Lukkide perre ja jäi sinna kuni hilissuveni. Tema oli 29-aastane, Starkopf 21-aastane ja Lukk 18-aastane. Koos leiti ühised huvid maalikunstis. Suvel sõideti edasi Kohilasse, Starkopfi kodutallu, kus Lukk tutvus küllatunud kultuuriinimestega, mängis mh ühes oma lõbuks tehtud teatritükis Kalev-vabastajat ja võlus oma abikaasaks Starkopfi õe.

Sügise saabudes läks kolmik laiali. Starkopf Münchenisse, Jansen Peterburi ja Lukk Helsingisse, kus õppis kuni 1915. aastani maalikunsti. Neli aastat – ja ometi ei tea me selle aja kohta sama hästi kui midagi, sest A4 on andmetega kitsi.

Kuigi Lukk maalits ka sõjaväes teenides, olid 1918. aasta kevad, suvi ja sügis talle kõige viljakamad: Lukk maalits, esines näitustel ja oli kaude seotud ühe kunstirühmitusega (mille mitu liiget peagi samuti noorena surid või Vabadussõjas hukkusid). Ta suutis välja kujundada oma isikupärase laadi, mille kohta Voldemar Vaga on öelnud, et tegemist oli ainsa puhta neoimpressionistiga Eesti kunstis. Vahetult enne vabatahtlikuna Vabadussõtta minekut esines ta suurel Eesti kunsti ülevaatenäitusel Estonia teatris. Kuigi seal oli väljas rohkem kui kakssada teost, märgati Lukki kohe. „Herbert Lukk on värvirõõmus temperament,” kirjutas üks arvustaja. „Aga nooremate seast paistab ta tingimata välja iseäranis oma mahlaka, puhtavärvilise pintsli tõmbe poolest,” arvas teine. Ja kolmas lisas: „Ta otsib päikesepaistet, värvide hiilgust ja on üks õnnelikumatest, kes leiab.”

Saatulik soomusrong

Samal ajal maalits Jansen oma sõbrast portree. Noore elurõõmsa mehe asemel on maalil tõsine, habemesse kasvanud profiil. Kuu aja pärast läks Lukk uuesti sõtta, seekord vabatahtlikuna. 1919. aasta alguses sai ta ülesande minna koos paari kaaslasega Narva taha Nisõi [Nizõ] külla, mida vastased kasutasid koondumispunktina, et sealt Narvat rünnata.

Retke algus oli edukas, kuni ootamatult sõitis külasse vastaste soomusrong ja avas tule. Ainuke hukkunu oli Lukk.

Kuu aega pärast Luki surma avaldati ühe päevalehe tagaküljel tema ja mitme teise kamraadi järelehüüe. „Lipnik Lukk,“ seisab seal. Mitte sõnagi tõelisest neoimpressionismist.

Veel kuu aega hiljem kirjutas Ants Laikmaa: „Ei ole õige ning korras, et me oma algava, väikse alles ellu raiuva rahvakese esimesed vähesed vaimlised eluandvad jõud kohe esimesse ritta tulde saadame. Nüüd on hiljuti sõjaliinile saadetuist jällegi juba kaks meie haruldasematest noortest lootustest seal surma saanud-saadetud: Lukk ja [Bruno] Tomasberg. See ei ole õige ega korras ega õige majapidamine.”

Algab kunstikursus!

Tosin nädalat järjest saab igal neljapäeval Eesti Päevalehest lugeda suurepärase kirjamehe Eero Epneri lugusid eesti klassikalisest maalikunstist ja kunstnikest. Maale, mida meie kunstihariduslik artiklisari tutvustab, saab vaadata septembrini Tallinnas Mikkelis muuseumis näitusel „Kuldaja värvid. Eesti klassikaline maalikunst Enn Kunila kogust“. Täna palume teil tutvust teha Herbert Lukiga ja tema haruldase, 1918. aastal sündinud maaliga „Tänav, plangud ja majad“.

Eesti Päevalehe kunstikursus ei tähenda sugugi teaduslikke tekste. Vastupidi, need on haaravad jutud meie kultuuriloost, kus näitame täiesti ootamatuid nurki ja seoseid, seniteadmata fakte ja üllatavaid sündmusi. Täna loo peategelase Herbert Luki loomingust on üldse praegu teada ainult 50 pilti. Tavaliselt on iga kunstniku loomingust kaardistatud tuhandetes ja tuhandetes.

Lisaks oleks plaanis kirjutada neist teostest:

Richard Uutmaa "Võrguparandajad"

Konrad Mägi "Alvine Käppa portree"

Konrad Mägi "Saaremaa. Etüüd"

Endel Kõks "Ateljees"

Ants Laikmaa "Vaade Caprilt"

Eerik Haamer "Vaika maastik"

Paul Burman "Pilvine päev"

Valdemar Väli "Akt seotud käega"

Villem Ormisson "Vend"

Johannes Greenberg "Teatriloožis"

Nikolai Triik "Aino Suitsu portree"